

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 373.5.035-053.6

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-80-90

Кирилюк Світлана Дмитрівна,

учитель Ніжинської гімназії № 3, кандидат педагогічних наук, докторант
Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна.

bulavenko17@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9732-6645>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На сьогодні актуальним в суспільстві та системі освіти є процес становлення Нової української школи, яка має закласти її новий зміст на основі формування компетентностей, ціннісних ставлень і суджень дітей та учнівської молоді, необхідних для успішної самореалізації як «особистість – цілісна, всебічно розвинена й здатна до критичного мислення, патріот з активною позицією, новатор, здатний змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя» (Концепція НУШ, 2018). Виховний процес, як наголошується в Концепції Нової української школи, має стати невід'ємною складовою всього освітнього процесу, наскрізно проходячи через навчальні предмети та систему позакласної роботи та орієнтуватися на загальнолюдські цінності (Водолазька, 2018). З огляду на це постала необхідність створення в ЗЗСО сприятливих умов для формування соціально активної особистості.

У педагогіці питання соціальної активності досліджувалося багатоаспектно: як головне в характеристиці особистості – суб'єкта суспільних відносин (Є. Белозерцев, А. Зосімовський, Т. Коннікова, Т. Мальковской, Т. Окушко та ін.), як міра прояву соціальної дієздатності людини (Н. Анікєєв, Л. Вохминова, Б. Вульф, О. Газман, Н. Огурцов, Е. Малах та ін.), як відповідальне і зацікавлене ставлення людини до праці, суспільства, духовного й суспільного життя (Ю. Азаров, Л. Архангельський, Л. Гордін, Л. Захарова, Л. Іванов та ін.).

Різні аспекти проблеми виховання соціально активної особистості розкрито в працях І. Беха, Л. Канахівської, Т. Мальковської, Л. Нафікової, Н. Остапенко, І. Павловата, Ю. Поліщук, С. Полякова, О. Тельної, О. Чугунової та інших.

Проблемам формування соціальної активності підлітків присвячено праці С. Абрамової, О. Безпалько, Л. Канішевської, Н. Клімкіної, О. Лавренко, Л. Петько, М. Уйсімбаєвої, М. Шопіної та ін.

Проте питання формування соціальної активності учнів у позакласній діяльності в закладах загальної середньої освіти залишаються не достатньо дослідженими.

Метою статті є розкриття особливостей формування соціальної активності підлітків у позакласній діяльності закладів загальної середньої освіти.

Завдання статті:

- розкрити зміст поняття «соціальна активність підлітків»;
- визначити специфічні особливості формування соціальної активності підлітків;
- розглянути шляхи формування соціальної активності під час позакласної роботи у ЗЗСО.

Специфіка формування соціальної активності у підлітків зумовлена віковими особливостями, адже підлітковий вік, як стверджує А. Реан, є особливим періодом у розвитку особистості. Емоційна нестабільність, зумовлена фізіологічними (фізіологічні процеси дорослішання), соціальними чинниками (незадоволення потреб в емоційному благополуччі, пошук власної Я-концепції, прагнення до самореалізації, зміна місця дитини в суспільстві, зміна її позиції при вступі в нові відносини зі світом дорослих, світом їх цінностей), може мати такі наслідки, як конфліктність, агресивність, асоціальна поведінка, девіантність) (Реан, 2003). Соціальна активність є результатом соціалізації підлітків.

Підлітковий вік характеризується активним засвоєнням суспільних норм і функцій, оволодінням соціальними ролями, прагненням знайти своє місце в системі суспільних зв'язків; усвідомленням життєво важливих цінностей та встановленням стійких взаємовідносин з оточуючими (Канішевська, 2014).

У підлітків є кілька можливостей для відчуття власної індивідуальності, креативності. Одна з них – розвиток своєї особистості за зразком та подобою особистості дорослої людини, оскільки саме дорослий в очах дитини володіє самостійністю, лідерськими здібностями і соціальною креативністю. Тому перше, чого прагне підліток, це показати собі та оточуючим, що він вже не дитина (Бех, 2012). Одним із виявів дорослості підлітком є його соціальна активність.

Під соціальною активністю підлітків ми розуміємо складне особистісне утворення, яке визначається і регулюється комплексом установок, уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в соціальній сфері суспільства й пов'язані з діяльністю в соціумі та дозволяють їм успішно адаптуватися і здійснювати його перетворення, рівень сформованості яких визначає самоактуалізацію та соціальну поведінку підростаючого покоління з метою самореалізації.

Як ми вже зазначали, розвиток соціальної активності стає одним з найважливіших завдань освіти. Сьогодні у ЗЗСО впроваджуються нові освітні стандарти, і в зв'язку з цим розробляються програми виховання і

соціалізації школярів. Зокрема, в «портреті випускника школи» позначені наступні особистісні характеристики, що розкривають соціальну активність школярів: творча мотивація і готовність до інновацій; готовність до співпраці; усвідомлення змісту й спрямованості своєї особистості; повагу до законодавства і норм етики; усвідомлення відповідальності перед сім'єю, суспільством, державою, людством; високий рівень комунікативних умінь, в тому числі умінь взаємодіяти і відстоювати свою думку (Ніколаеску, 2014).

У дослідженнях (С. Абрамової, 2011; О. Безпалька, 2012; О. Киричук, 1983; Н. Клімкіної, 2009; М. Уйсімбаєвої, 2014) завдання розвитку соціальної активності школярів зводяться до формування основних її компонентів: знань і уявлень про реалії соціальної дійсності, про об'єкти та суб'єкти соціального життя, їх особливості та взаємодії; ціннісних соціальних орієнтацій; позитивної емоційної оцінки значущості соціальної активності; умінь і навичок, необхідних для реалізації соціальної активності в суспільстві й розвиток умінь співвідносити процес і результат своєї діяльності з точки зору особистісної та суспільної необхідності (Уйсімбаєва, 2014).

Проте, з точки зору нормативних документів, позакласна діяльність сприяє вихованню та соціалізації учнів та відрізняється від урочної діяльності часом проведення, є складовою освітнього процесу в ЗЗСО та її зміст визначається у варіативній частині основної освітньої програми (Про освіту, 2017).

Напрямами роботи з розвитку соціальної активності підлітків в освітньому процесі є: знайомство особистості й засвоєння нею поняття соціальної активності; організація змістовного дозвілля, що включає всі види виховання (духовно-морального, художньо-естетичного, військово-патріотичного та ін.); орієнтування та підтримка вияву будь-якої соціальної ініціативи з боку учнів (Булашенко, 2019).

Перед початком дослідження нами були вивчені можливості позаурочної діяльності в ЗЗСО. Нами визначено, що освітній заклад надає підліткам можливість спробувати себе в різних видах діяльності (інтелектуальній, трудовій, художньо-естетичній, проектній, дослідницькій тощо).

Засобом організації позаурочної діяльності є: проведення конкурсів, проектних робіт; участь в конкурсах дослідницьких робіт; проведення інтелектуальних ігор; організація дитячих об'єднань. Крім цього, ЗЗСО реалізує ряд програм додаткової освіти, спрямованих на розвиток творчих, художніх та інтелектуальних здібностей та інтересів школярів. Окремого напрямку з розвитку соціальної активності школярів у програмі освітнього закладу немає, тому вважаємо за можливе впровадження результатів нашого дослідження у практику ЗЗСО.

Отримані нами результати рівнів сформованості соціальної активності підлітків показали, що у більшості респондентів переважають низький і середній рівні розвитку компонентів соціальної активності, а

значить, є необхідність розвивати в учнів: знання про об'єкти соціальної дійсності, особливості соціальної взаємодії суб'єктів; систему соціальних ціннісних орієнтацій; вміння оцінювати значущість соціальної активності та вміння аналізувати власну діяльність з позицій її особистісної та суспільної значущості.

У результаті нашого дослідження ми визначили наступні проблеми розвитку соціальної активності школярів в практиці освіти:

- спостерігається недостатня увага інститутів соціалізації до цілеспрямованого розвитку соціальної активності учнів;
- відсутній педагогічний супровід розвитку соціальної активності підлітків у позаурочній діяльності, у зв'язку з методичною невідповідністю педагогів;
- в учнів виявлений низький рівень мотивації та інтересу до соціально значущої діяльності.

Аналізуючи проблему дослідження, ми вивчили ряд робіт (Абрамова, 2011; Бех, 2012; Баркунова, & Сорокин, & Фролова, 2018; Киричук, 1983; Коляда, 2008; Прашко, 2013; М. Уйсімбаєва, 2014) які розкривають завдання і психолого-педагогічні умови розвитку соціальної активності учнів у позаурочній діяльності. Для успішного розвитку соціальної активності учнів у ЗЗСО вчені пропонують створювати такі педагогічні умови: наявність соціально-психологічних відносин й адекватного соціально-педагогічного середовища; створення умов для розвитку інтелектуального і духовного потенціалу особистості школяра, що сприяє в подальшій діяльності перетворенню соціальної дійсності.

На нашу думку формуванню соціальної активності учнів сприятиме різноманітна соціально значуща позакласна діяльність – це виховні години, позакласні заходи, соціальні проекти та акції, ігрова та колективна діяльність, волонтерство тощо.

У процесі формування соціальної активності учнів враховували принцип добровільності, адже заняття проводилися в позаурочний час. Тому ми не змушували підлітків обов'язково брати участь у цій роботі. Однак, обрані нами форми й методи проведення занять, відповідали вимогам принципу зацікавленості, що не викликало проблем із залученням до них вихованців.

З метою формування соціальної активності підлітків у позакласній діяльності ми використовували соціальні тренінги, як форму групової роботи, спрямовану на формування комунікативної компетентності підлітка, необхідної для реалізації соціальної активності. Соціальні тренінги: «Соціальна діяльність – це просто?», «Гендерна рівність», «Чи толерантний я?», «Я – емпат», «Вміння бути лідером», «Лідерство – це відповідальність» сприяли: формуванню навичок партнерського спілкування, обговорення проблем взаємин як із дорослими, так і з однолітками; вирішення моральних конфліктів; формування в учасників почуття приналежності до групи; розвиток почуття індивідуальної

відповідальності, підвищення групової згуртованості та впевненості підлітків у власних можливостях.

Під час тренінгів, було використано активні методи: вирішення соціальних і педагогічних завдань, аналіз проблемних ситуацій, рольові та ділові ігри, метод соціального проектування. Їх використання дозволяли розвивати креативне мислення для ефективного планування та реалізації соціальних ініціатив; імітувати ситуації та знаходити нестандартні підходи до вирішення проблемних ситуацій, знаходити шляхи й об'єкти докладання своїх сил і творчої енергії на користь соціуму.

Під час виховних годин варто використовувати технологію колективної творчої діяльності (Киричук, 1983), яка спрямована на розвиток соціальної активності підлітків, їх творчих та інтелектуальних здібностей, на розвиток готовності до участі в соціально значущій діяльності. Вона передбачала таку організацію спільної діяльності підлітків (а інколи й дорослих), при якій всі члени колективу брали участь у плануванні, підготовці, здійсненні й аналізі запланованої справи. При цьому, завдання формулювалося таким чином, щоб основним мотивом діяльності підлітків стало прагнення до самовираження й самовдосконалення. Колективні творчі справи спрямовані на пошук, винахід і мають соціальну значущість. Основними методами навчання були діалог, спілкування рівноправних партнерів (Канішевська, Булавенко, 2018). Результати діяльності опрацьовувались за допомогою публікації роботи, виставки, нагородження, присвоєння звання «Майстра» тощо.

Серед активних форм діяльності, під час проведення виховних годин, використовувались такі: тематичне творче панно, колаж, оформлення класного альбому, інсценізація, сюжетно-рольова гра, анкета думок, тренінг, колективна творча справа, презентація, уявна подорож, експедиція, гра-мандрівка, екологічна стежка, моделювання соціальних ситуацій.

Під час виховних годин розглядались такі питання, як: «Які цінності є соціально значущими?»; «Відповідальність та її види»; «Безкорисливість, прагнення робити добро, допомагати людям»; «У чому цінність сили духу?»; «Як протистояти насильству?»; «Що значить мати активну життєву позицію?»; «Чому важливо бути соціально активною особистістю?»; «Що значить формальні та неформальні взаємовідносини в класі?»; «Вплив неформальних молодіжних груп на формування особистості».

Використання у виховній діяльності активних та інтерактивних методів сприяло формуванню позитивної мотивації учнів до соціально схвалюваної поведінки, самопізнання, самореалізації, самовдосконалення та самостійності; спонукало учнів до спільної діяльності, діалогу з іншими суб'єктами освітнього процесу; сприяло формуванню в них активної життєвої позиції тощо.

Сподобалась підліткам така форма роботи, як спільний перегляд фільмів. Для спільного проведення дозвілля ми відібрали художні фільми, які не дивлячись на захоплюючий сюжет, емоційну насиченість та привертаючи сучасну молодіжну аудиторію, дозволяли б обговорювати з

підлітками ціннісну проблематику. Обираючи художні фільми для підлітків, ми керувалися такими вимогами: у фільмі має розглядатись значима для підлітків тема; фільм має бути змістовним і досить динамічним; не повинен мати сцени, не призначені для показу в підлітковій аудиторії (жорстокість, секс, вживання наркотиків, ненормативна лексика); педагог повинен добре орієнтуватися у змісті фільму та ціннісній проблематиці, яка в ньому порушується; проблематика фільму повинна сприяти формуванню соціальної активності підлітків.

У практичній роботі з формування соціальної активності підлітків використовували тематичні ігри, наприклад, «Вибір молодих», «Моделювання випадків з життя», «Стихійне лихо», «Подорож у часі» тощо. При цьому до таких занять учні готувалися заздалегідь, що давало можливість вирішувати життєво важливі проблеми й долати реальні труднощі.

З метою формування соціальної активності учнів було апробовано соціальну освітню програму «Я – волонтер», яка передбачала включення підлітків в соціально значущу діяльність, що сприяла формуванню їх лідерської позиції, розвитку ініціативи й соціальної активності. У межах цієї програми були проведені: вільні дискусії «За і проти волонтерської діяльності», «Два – чотири – всі разом» тощо; бесіди «Золоте правило – б», «Допоможи ближньому», «Вчимося доводити справу до кінця» тощо; ігри «Волонтерський квест», «Ми – команда» тощо; майстер-класи «Що означає волонтерство?», «12 причин не здаватись» тощо; круглі столи «Уроки волонтерства», «Команда одностудців» тощо; конференції «Нові можливості волонтерської взаємодії», «Солідарна активність волонтерів-дітей» тощо; різноманітні акції: «Притулок для тварин», «Врятуй синичку», «Допоможемо ветерану» тощо; соціальні проекти «Франчайзинг – для волонтерської діяльності», «Обізнаність, впевненість, допомога» тощо.

Ефективним для формування соціальної активності є соціальне проектування. Адже завдяки соціальним проектам підлітки мали можливість: робити самостійний вибір тієї діяльності, яка найбільше відповідає інтересам і здібностям самого вихованця (адже дитина, яка здійснює вибір, несе і особисту відповідальність за його наслідки); брати реальну участь у вирішенні соціальних проблем (адже у цей період становлення особистості яскраво виражені потреба бути потрібним, корисним іншим, бажання перевірити свої здібності в реальній справі); організувати колективну роботу над справою, яка формує важливі соціальні навички, вкрай необхідні сьогодні для трудової діяльності; отримати справжню школу життя (у школяра, який бере участь в різноманітних проектних видах діяльності, значно підвищується шанс зробити вірний вибір свого майбутнього).

Прикладами реалізованих соціальних проектів є такі: «На захисті довкілля» та «Екологічні ініціативи» – екологічні проблеми району, міста, звалища, забруднення річок, охорона флори і фауни тощо; «Добрі справи людям і місту» – програми допомоги ветеранам, сиротам, людям,

що потрапили у важку життєву ситуацію; «Місто і автомобіль» – проблеми експлуатації транспортних засобів та шляхи їх вирішення; «Організація змістовного дозвілля» – створення і розвиток клубів за інтересами, дитячих об'єднань, активне і змістовне дозвілля; «Молодь і ЗМІ» – створення і розвиток дитячих ЗМІ; «Калейдоскоп творчих ідей» – авторські та колективні творчі проекти; «Чи може середня річка принести прибуток?» – створення зони відпочинку на березі річки; «Як позбутися шкідливих звичок» – проблеми шкідливих звичок серед молоді; «Таємний покупець» – тестування діяльності магазинів, розважальних і культурних закладів та дошкільних установ тощо. Реалізація соціальних проектів дала можливість підліткам побачити свій реальний внесок у зміну соціальної ситуації в місцевому співтоваристві; сформуванню навички колективної роботи з підготовки та реалізації власними силами реальної соціально корисної справи тощо.

Однією з форм проектної діяльності, що сприяє формуванню соціальної активності особистості, є участь дітей у загальношкільних чи загальноміських соціальних акціях, до проведення яких залучалися усі учні ЗЗСО, учителі та батьки. Таке розширення освітнього простору позитивно впливало на формування соціального досвіду учнів. Основною метою проведення соціальних акцій є поширення інформації та загострення уваги до певної соціальної проблеми. Проте, у процесі визначення мети на першому місці має виступати педагогічна проблема – формування соціальної активності учнів. Результат у вирішенні соціально значущих проблем також важливий, але має в даному контексті другорядне значення. Адже для підлітка головне – зрозуміти, що від його активності залежить благополуччя інших людей, рідного міста, країни.

Протягом останніх років були реалізовані різні соціальні акції: збір одягу, взуття сім'ям, які перебувають у важкій життєвій ситуації; збір овочів для будинку пристарілих; акція милосердя «Разом дружна сім'я» – благодійна допомога дітям з дитячої лікарні; акція «Новорічний серпантин» – збір іграшок для дітей школи-інтернату; щорічна акція «Тиждень добрих справ», «Тиждень радості».

Дослідники дитячого громадського руху зазначають, що дитяче об'єднання має певні можливості соціального виховання підлітків, до яких відносяться: соціальна сутність дитячої організації, яка включає дітей в широкий спектр суспільних відносин, що виводить їх на освоєння певних соціальних ролей, норм, позицій (Коляда, 2009). Соціальна активність підлітка в колективі, а конкретно – в організованому дитячому колективі, яким є дитяче об'єднання, формується і проявляється яскравіше, ніж в інших умовах, оскільки дитячий колектив виступає в якості системи соціальних відносин. Кожен член такого колективу вступає у взаємодію з іншими членами об'єднання, засновану на принципах керівництва, відповідальності, підпорядкування.

Участь підлітків у внутрішньошкільних дитячих об'єднаннях, таких як: «Ерудит», «Євроклуб», «Клуб мандрівників», «Джура»,

«Екопатруль», «Волонтер» та в прес-центрі «Вітрила» створює цінний досвід, який є джерелом формування соціальної активності особистості. Атмосфера постійного пошуку, радість власного відкриття, сприяють формуванню соціальної активності підлітків й позитивно відбиваються на результатах участі школярів в конкурсах різного рівня. Тож, переважна більшість підлітків стала постійними учасниками дитячих об'єднань та брала активну участь у позакласній діяльності ЗЗСО.

Вирішення проблеми формування соціальної активності підлітків є перспективним для подальшого дослідження. Варто більш детально дослідити гендерний аспект залучення підлітків до соціально значущої діяльності у ЗЗСО.

Список використаної літератури

- 1. Нова** Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін.; за заг. ред. М. Грищенко. 2017. Режим доступу: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>
- 2. Водолазька Т. В.** Учителі як творці освітнього середовища Нової української школи. *Управління школою*. 2019. № 1/3. С. 73–77.
- 3. Реан А. А.** Психологія подростка. Москва: Олмапрес, 2003. 432 с.
- 4. Канішевська Л. В.** Формування цінностей сімейного життя старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. Вип. 18, Кн. 1. С. 297–305.
- 5. Бех І. Д.** Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
- 6. Ніколаєску І. О.** Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: наук.-метод. посіб. Черкаси: ОПОПП, 2014. 76 с.
- 7. Абрамова С. В.** Сучасні наукові підходи до визначення поняття «соціальна активність особистості». *Освіта на Луганщині: наук.-метод. журнал*. 2011. № 2. С. 128–133.
- 8. Безпалько О. В.** Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні. *Вісник психології і педагогіки: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 8. Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>
- 9. Киричук О. В.** Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ: Рад. шк., 1983. 261 с.
- 10. Клімкіна Н. Г.** Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 21 с.
- 11. Уйсімбаєва М.** Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку. 2014. Режим доступу: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2ю.pdf>
- 12. Закон** України «Про освіту». 2017. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- 13. Булавенко С. Д.** Освітньо-інформаційний простір для формування соціально-активної особистості: навч.-метод. посіб. Ніжин: ПП Лисенко, 2019. 314 с.
- 14. Баркунова О. В.,** Сорокин Н. В., Фролова М. Е. К вопросу о развитии социальной активности школьников во внеурочной деятельности.

Современные проблемы науки и образования. 2018. № 6. **15. Коляда Н. М.** Дитячий рух як інститут соціалізації дітей та підлітків. *Соціалізація особистості: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, грудень 2008 р.). К., 2009. С. 179–187. **16. Прашко О. В.** Особливості розвитку соціальної компетентності у підлітків. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2013. № 11. С. 23–27. **17. Канішевська Л. В.,** Булавенко С. Д. Учніське самоврядування як засіб формування соціальної активності особистості. *Педагогічний альманах.* Вип. 40. С. 19–24.

References

- 1. Hrynevych, L.,** Elkin, O., Kalashnikova, S., Kobernyk, I., Kovtunets, V. (2017). Nova Kontseptsiiia ukrainiskoi shkoly [New Concept of Ukrainian School]. M. Hryshchenko (Eds.). Retrieved from <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/> [in Ukrainian].
- 2. Vodolazka, T. V.** (2019). Uchyteli yak tvortsi osvithnoho seredovysshcha Novoi ukrainiskoi shkoly [Teachers as creators of the educational environment of the New Ukrainian School]. *Upravlinnia shkoloiu – School management*, 1/3, 73–77 [in Ukrainian].
- 3. Rean, A. A.** (2003). Psykholohyia podrostka [Psychology of a teenager]. Moskva: Olmapress [in Russia].
- 4. Kanishevskaya, L. V.** (2014). Formuvannya tsinnosti simeinoho zhyttia starshoklasnykiv zahalnoosvitnikh shkil-internativ [Formation of values of family life of high school students of boarding schools]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta molodi – Theoretical and methodological problems of education of children and student youth*, 18, 1 (pp. 297-305). Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
- 5. Bekh, I. D.** (2012). Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku [Personality in the space of spiritual development]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
- 6. Nikolaiesku, I. O.** (2014). Formuvannya sotsialnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitnikh standartiv [Formation of social competence of pupils of general educational institutions in accordance with the requirements of new state educational standards]. Cherkasy [in Ukrainian].
- 7. Abramova, S. V.** (2011). Suchasni naukovi pidkhody do vyznachennia poniattia «sotsialna aktyvnist osobystosti» [Modern scientific approaches to the definition of the concept of «social activity of the individual»]. *Osvita na Luhanshchyni – Education in Luhansk region*, 2, 128-133 [in Ukrainian].
- 8. Bezpalko, O. V.** (2012). Rozvytok sotsialnoi aktyvnosti osobystosti u dytiachomu obiednanni [Development of social activity of specialty in a child's unity]. *Visnyk psykholohii i pedahohiky – Bulletin of psychology and pedagogy*, 8. Retrieved from <http://www.psyh.kiev.ua> [in Ukrainian].
- 9. Kyrychuk, O. V.** (1983). Formuvannya v uchniv aktyvnoi zhyttievoi pozytsii [Formation of active life position in students]. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
- 10. Klimkina, N. H.** (2009). Formuvannya sotsialnoi aktyvnosti pidlitkiv iz nepovnykh simei u navchalno-vykhovnomu protsesi osnovnoi shkoly [Formation of social activity of single-parent adolescents in primary school educational process]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in

Ukrainian]. **11. Uisimbaieva, M.** (2014). Sotsialna aktyvnist osobystosti yak chynnyk suspilnoho rozvytku [Social activity of the individual as a factor of social development]. Retrieved from <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2iu.pdf> [in Ukrainian]. **12. Zakon** Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian]. **13. Bulavenko, S. D.** (2019). Osvitno-informatsiyni prostir dlia formuvannia sotsialno-aktyvnoi osobystosti [Educational and informational space for forming a socially active personality]. Nizhyn: PP Lysenko [in Ukrainian]. **14. Barkunova, O. V., Sorokin, N. V. & Frolova, M. E.** (2018). K voprosu o razvitii social'noj aktivnosti shkol'nikov vo vneurochnoj deyatelnosti [To the question of the development of social activity of schoolchildren in extracurricular activities]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya – Modern problems of science and education*, 6 [in Russian]. **15. Koliada, N. M.** (2009). Dytiachyi rukh yak instytut sotsializatsii ditei ta pidlitkiv [The Children's Movement as an Institute for the Socialization of Children and Adolescents]. *Sotsializatsiia osobystosti: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Socialization of the personality: a collection of materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference* (pp. 179-187) Kiev [in Ukrainian]. **16. Prashko, O. V.** (2013). Osoblyvosti rozvytku sotsialnoi kompetentnosti u pidlitkiv [Features of development of social competence in adolescents]. *Osvita to rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education is the development of a gifted person*, 11, 23-27 [in Ukrainian]. **17. Kanishevska, L. V. & Bulavenko, S. D.** (2018). Uchnivske samovriaduvannia yak zasib formuvannia sotsialnoi aktyvnosti osobystosti [Student self-government as a means of forming social activity of the individual]. *Pedahohichnyi almanakh – Pedagogical almanac*, 40, 19-24 [in Ukrainian].

Кирилюк С. Д. Формування соціальної активності підлітків під час позакласної діяльності у закладах загальної середньої освіти

У статті розкрито особливості формування соціальної активності підлітків у позакласній діяльності закладів загальної середньої освіти. Розкрито зміст поняття «соціальна активність підлітків», визначено специфічні особливості формування соціальної активності підлітків, розглянуто шляхи формування соціальної активності під час позакласної роботи у закладах загальної середньої освіти. Визначено напрями виховної роботи у позакласній роботі з формування соціальної активності підлітків; проблеми розвитку соціальної активності у закладах загальної середньої освіти. Схарактеризовано основні форми соціально спрямованої позакласної діяльності. Розкрито потенціал соціальних тренінгів, виховних годин, активних та інтерактивних методів роботи з підлітками, соціальне проектування, соціальні акції для формування соціальної активності підлітків.

Ключові слова: соціальна активність підлітків, позакласна робота, виховання, форми і методи виховної роботи, дитячі об'єднання.

Кирилюк С. Д. Формирование социальной активности подростков во время внеклассной деятельности в учреждениях общего среднего образования

В статье раскрыты особенности формирования социальной активности подростков во внеклассной деятельности учреждений общего среднего образования. Раскрыто содержание понятия «социальная активность подростков», определены специфические особенности формирования социальной активности подростков, рассмотрены пути формирования социальной активности во время внеклассной работы в учреждениях общего среднего образования. Определены направления воспитательной работы во внеклассной работе по формированию социальной активности подростков; проблемы развития социальной активности в учреждениях общего среднего образования. Охарактеризованы основные формы социально направленной внеклассной деятельности. Раскрыт потенциал социальных тренингов, воспитательных часов, активных и интерактивных методов работы с подростками, социальное проектирование, социальные акции для формирования социальной активности подростков.

Ключевые слова: социальная активность подростков, внеклассная работа, воспитание, формы и методы воспитательной работы, детские объединения.

Kirilyuk S. Formation of Adolescent Social Activity During Extracurricular Activities in General Secondary Education Institutions

The article describes the peculiarities of formation of adolescent social activity in extracurricular activities of general secondary education institutions. The content of the concept of "social activity of adolescents" is revealed, specific features of formation of social activity of adolescents are defined, ways of formation of social activity during extracurricular work in institutions of general secondary education are considered. The directions of educational work in extracurricular work on forming of social activity of teenagers are determined. Problems of social activity development in general secondary education institutions are identified. The main forms of socially oriented extracurricular activity are characterized. The potential of social trainings, teaching hours, active and interactive methods of working with teenagers, social designing, social actions for forming of social activity of teenagers is revealed. The role of children's associations and the social educational program "I volunteer" in shaping the social activity of the individual is defined. The article presents the analysis of the problem of development of social activity of students in extracurricular activities.

Key words: adolescent social activity, extracurricular work, education, forms and methods of educational work, children's associations.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2019 р.

Прийнято до друку 25.10.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.